

ODKLONY A NOVÝ TRESTNÍ ZÁKONÍK - DIVERSIONS AND NEW CZECH PENAL CODE

TOMÁŠ PALOVSKÝ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstract in original language

Príspevok sa zaoberá zmenami v podobe právnej úpravy odklonů, ktoré pramení z bipartice triedení trestných činů v novém trestním zákoníku. Zaměřuje se i na možné změny v praktické podobě trestního řízení. Srovnává, zda i v okolních státech došlo v posledních dvaceti letech k obdobným radikálním změnám podoby odklonů.

Key words in original language

Odklony; Trestní zákoník; Střední Evropa; Restorativní justice.

Abstract

The paper deals with the changes of legal regulation of diversions resulting from bipartition of criminal offences in new Czech Penal Code. It focuses also on potential changes in the practice of criminal proceeding and compares development on this field in another Central European countries regarding to analogical radical changes.

Key words

Diversions; Penal Code; Central Europe; Restorative Justice.

1. ÚVODEM

Nový rok 2010 nepřinese pouze změnu spočívající v účinnosti zcela nového trestního zákoníku¹ (zákon č. 40/2009 Sb.), ale významně se dotkne i institutů, které jsou obsaženy v předpise procesním, trestním řádu (zákon č. 141/1961 Sb.), který sice, např. oproti Slovensku či Polsku, neprošel novelizací obdobnou rekodifikaci, ale nutně musel doznat jistých změn, bez nichž by „úvedení v život“ hmotněprávního předpisu bylo ztíženo.

Odklony v trestním právu neprošly žádnou revizí ve vlastní formě a s jejich revizí se nepočítá ani v budoucí nové kodifikaci trestního řádu. Přesto v souvislosti s některými novinkami hmotného práva došlo k významným změnám v „dosahu“ odklonů na ty které trestné činy. Příspěvek si klade za cíl tyto změny vymezit, poukázat na některé sporné body nové právní úpravy a porovnat, zda lze v okolních právních řádech vysledovat obdobné či metodu právní regulace.

---

¹ Pro přehlednost volím pro trestní zákoník (č. 40/2009 Sb.) zkratku tr. zák. a pro trestní zákon (č. 140/1961 Sb.) tr. z. Z textu však obvykle vyplývá, o jaký předpis se jedná.

2. OBECNÉ POZNÁMKY KE ZMĚNĚ PRÁVNÍ ÚPRAVY

Novelizací trestního řádu zákonem č. 41/2009 Sb. s účinností od 1. 1. 2010 dojde u podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 - § 308 tr. ř. a narovnání podle § 309 - § 314 tr. ř. k nahrazení textu „v řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let“ textem „v řízení o přečinu“. Uvedených rozhodnutí tedy státní zástupce a soud bude moci užít u všech nedbalostních trestných činů a úmyslných trestných činů, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let². Formálně tedy na jednu stranu nedochází ve vztahu k úmyslným trestným činům k žádné změně. Naopak, díky tomu, že veškeré kulpózní delikty jsou zahrnuty do kategorie přečin, se možnost odklonu u nedbalostních jednání rozšířila, a to i na delikty, kde horní hranice trestu odnětí svobody činí až deset let (např. přečin usmrcení z nedbalosti podle § 143 tr. zák.). Původní záměr navrhovatele zákona, vyjádřitelný snad úslovím „přidat u přečinů a ubrat u zločinů“, tak vůlí zákonodárce formálně pouze „přidává“. Otázkou je, zda na správné straně.

Kategorizace deliktů není ani v okolních právních řádech neobvyklá, dokonce lze konstatovat, že rozlišujícím kritériem bývá majoritně forma zavinění. Např. polský trestní zákoník z roku 1997³ v čl. 8 jako zločin (zbrodnia) vymezuje trestný čin, který může být spáchán pouze úmyslně, přečin (występek) úmyslně i nedbalostně, přičemž dělícím kritériem je minimální trestní sazba základních druhů trestů⁴. Obdobné dělení na "Verbrechen" a "Vergehen" obsahuje rakouský trestní zákoník v § 17⁵. Byť se již objevují opatrné pochybnosti o přílišné „rozmáchlosti“ kategorie

---

² Původní znění úpravy přečinu v § 14 odst. 2 tr. zák. vymezovalo definiční horní hranici (trestu odnětí svobody) na tři léta, schváleno bylo znění po pozměňovacím návrhu. Je tedy otázkou, zda výsledek v podobě, kdy se změnil obsah pojmu, byl zákonodárcem sledován. Fakticky totiž mělo dojít s přijetím nového trestního zákoníku ke zúžení současného dosahu odklonů, což by ve výsledku znamenalo místy až výrazné snížení možnosti odklon užít, např. u trestného činu nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 283 odst. 1 tr. zák. (dříve § 187 odst. 1 tr. zák.). Srov. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR: *Vládní návrh na vydání trestního zákoníku*. V. volební období, Sněmovní tisk č. 410, 2008, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR: *Vládní návrh na vydání zákona o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku*. V. volební období, Sněmovní tisk č. 411, 2008.

³ Kodeks karny. Dz.U.97.88.553.

⁴ Polský trestní zákoník vymezuje tři druhy trestů – peněžitý trest, omezení svobody, odnětí svobody, zbylé následky spojené se spácháním trestného činu jsou pojmenovány trestní opatření. Srov. Palovský, T.: *Vybrané otázky k alternativám trestání v Polsku*. Trestněprávní revue, roč. 2009, č. 8, s. 250-255.

⁵ Strafgesetzbuch, BGBl. Nr. 60/1974.

přečin⁶, zahraniční právní úpravy a praxe v tomto problému nevidí a zřejmě se v praxi problémy nevyskytnou.

Problematické však může být opuštění původní metody ohraničení trestní sazbou a nahrazení metodou, kde je trestní sazba druhořadá a může, absurdně, dosahovat výše korespondující i se zvláště závažnými zločiny (§ 14 odst. 3 tr. zák.), pokud srovnáme např. loupež (§ 173 tr. zák.) a obecné ohrožení z nedbalosti (§ 273 tr. zák.) v nejzávažnější kvalifikované skutkové podstatě. Působnost odklonů se alespoň při jejich zavádění a propagování⁷ týká především bagatelní a masové kriminality, racionalizace trestní justice a odbřemenění soudů⁸, nikoli snad rozsáhlé privatizace trestního procesu. Recentní rozhodování soudů ČR však vyvolává jistou obavu⁹ z možné diferenciací přístupu k různě majetným pachatelům stejných přečinů, což současná novelizace může prohloubit zvláště u trestné činnosti v dopravě.

Lze poukázat, že oproti okolním zemím je zvolený přístup jiný, možno říci neobvyklý. Slovenský zákonodárce sice při vymezení možnosti odklonů kategorizaci trestných činů používá, ovšem současně se stanovením horní hranice trestní sazby přečinu¹⁰, v Polsku ani Rakousku se kategorizace deliktů u odklonů neužívá, je zde výlučně maximální možná horní hranice trestní sazby, případně další limitace.

Kategorie přečinů, oproti kategorii zločinů vnitřně nijak nečleněná, je z hlediska povahy a závažnosti v ní obsažených jednání ve smyslu materiálním značně heterogenní. Vydeme-li rámcově z odlišení povahy a závažnosti přečinů pomocí trestní sazby, pak ve vztahu k odklonům lze zřejmě vyloučit a priori použití narovnání u těch nejzávažnějších přečinů, neboť úprava narovnání povahu a závažnost deliktu reflektuje. U podmíněného zastavení trestního stíhání tomu tak ovšem není; hodnocení povahy a závažnosti činu v § 307 odst. 1 tr. ř. v tzv. materiálních

---

⁶ Jelínek, J.: *K pojmu trestného činu v novém trestním zákoníku*. In: Jelínek, J. (ed.): *O novém trestním zákoníku. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké právnícké dny, květen 2009, trestněprávní sekce*. Praha: Leges, 2009, s. 27.

⁷ Např. Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy členským státům č. R (87) 18, týkající se zjednodušení trestní spravedlnosti.

⁸ Jehle, J.-M.: *The Function of Public Prosecution within the Criminal Justice systém*. In: Jehle, J.M., Wade M. (eds.): *Coping with Overloaded Criminal Justice System. The Rise of Prosecutorial Power Across Europe*, Berlin, Heidelberg: Springer, 2006, s. 4-25.

⁹ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 9. 2008 sp. zn. 3 Tdo 996/2008, kde soud příliš nehodnotil tzv. materiální podmínky pro uplatnění narovnání a akceptoval použití tohoto odklonu i u trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 201 odst. 1, odst. 2 písm. c) tr. z.

¹⁰ Kategorie přečin má zde obdobný obsah jako v českém trestním zákoníku (§ 10 slov. tr. zák., č. 300/2005 Z.z.).

podmínkách použití odklonu chybí a formulace "...vzhledem k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující" není adekvátní k zajištění toho, aby orgány činné v trestním řízení, nechtějí-li obcházet zákon, takto nerozhodovaly u skutečně závažných kauz. Vůle zákonodárce, pokud by měly být některé přečiny vyčleněny z odklonů, by totiž byla vyjádřena jiným způsobem. Budoucí úprava podmíněného zastavení trestního stíhání se tak jeví jako poněkud bezbřehá, kladoucí na orgány činné v trestním řízení vyšší nároky při rozhodování.

Přes tyto obavy nelze nové úpravě odepřít jistou logiku, návaznost na zvolené pojetí trestného činu a reflexi absence obligatorního hodnocení materiálních podmínek pro použití vyšší trestní sazby. Lze totiž modelově vymezit případy, kdy by díky současnému korektivu v § 88 odst. 1 tr. z. nebyla použita nejprísnejší právní kvalifikace, což nová právní úprava vylučuje. Pachatelé nedbalostních trestných činů, u nichž by nyní bylo možné díky "materiální korekci" právní kvalifikace odklonů použít, by novou právní úpravou o tuto možnost zcela přišli. Na druhou stranu absence možnosti "zmírnění" právní kvalifikace brání tomu, aby se do působnosti odklonů dostaly zločiny coby materiálně závažnější trestné činy.

Ve stádiu řízení před soudem, oproti dřívějšímu, bude o odklonech rozhodovat v řízení u okresního soudu rovněž senát, nikoli pouze samosoudce jako dosud. Byť díky nejasnému a odborně i napadanému¹¹ výkladu § 29 odst. 1 a § 35 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb. o soudech a soudcích rozhodovaly krajské soudy ve věcech podle § 17 tr. ř. v senátech i pokud horní hranice trestní sazby nepřesáhla 5 let, lze o správnosti takového postupu polemizovat, právě pro znění § 314a odst. 1 tr. ř.

3. VYBRANÉ HMOTNĚPRÁVNÍ ASPEKTY ODKLONŮ

Bez nároku na absolutní přesnost lze změny, které pro oblast odklonů přináší nový trestní zákoník, rozdělit do dvou skupin majících stejné jádro. Vždy zde totiž jde především o to, u jakých trestných činů lze odklon použít a zda zde došlo k určitým korekcím buď v kategorizaci trestných činů, nebo trestní sazbě odnětí svobody.

První skupina změn vyplývá, jak bylo naznačeno výše, z nové kategorizace trestných činů. U úmyslných trestných činů je množina formálním vymezením stejná, neboť kategorie přečin zahrnuje všechny úmyslné trestné činy s horní hranicí trestní sazby do 5 let (původní formulace v § 307 tr. ř. byla odlišná, interpretačně jde však o totéž, neboť trestní zákoník používá trest odnětí svobody jako základní trest, který je v každé skutkové podstatě). Rozdíl nastává u trestných činů nedbalostních, kde původní množina byla

---

¹¹ Prouza, D., Smejkal, P.: *K personálnímu obsazení soudu v trestních věcech podle § 17 trestního řádu (k diskusi)*. Bulletin advokacie, roč. 2007, č. 9, s. 31 - 35. Tomuto článku však Repík v témže čísle oponoval, ovšem jeho argumentace nenabídla alternativní názor mimo plédování pro to, že více rozhodujících soudců je pro procesní stranu výhodnější.

limitována totožně, zahrnutí všech kulpózních deliktů signalizuje kvantitativní nárůst možnosti užít odklon tam, kde to dříve možné nebylo.

Příkladem lze zde zmínit např. usmrcení z nedbalosti (§ 143 tr. zák.), těžké ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 147 tr. zák.), obecné ohrožení z nedbalosti (§ 273 tr. zák.), kde do 31.12. 2009 u některých tzv. kvalifikovaných skutkových podstat, kde následkem kulpózního jednání je smrt, event. smrt více osob nejenže byl odklon vyloučen. Pokud se blíže podíváme na jednotlivé trestní sazby, pak v případě, hrozí li pachateli trest od 3 do 10 let, což mnohdy vylučuje podmíněný odklad výkonu trestu, paradoxně existuje možnost procesní dekriminalizace.

Druhá skupina je pak spojena se změnami trestních sazeb úmyslných trestných činů. K těm dochází díky zpřesňování některých skutkových podstat, vytváření nových kvalifikovaných skutkových podstat (např. šíření nakažlivé lidské nemoci § 152 tr. zák.), inovaci určitých skupin trestných činů (trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti), a to obousměrně.

Poměrně překvapivé jsou ty změny, které úmyslné trestné činy, kde původně nebylo možné řízení ukončit odklonem, nově do působnosti § 307 a § 309 tr. ř. zahrnují. Zejména u znásilnění (§ 185 tr. zák.), sexuálního nátlaku (§ 186 tr. zák.), kvalifikovaného únosu dítěte a osoby stížené duševní poruchou (§ 200 odst. 1, odst. 2 písm. a), b) tr. zák.), padělání a pozměňování peněz (§ 233 tr. zák.) či služby v cizích ozbrojených silách (§ 321 tr. zák.) lze vysledovat pravděpodobně nový náhled na závažnost těchto trestných činů, ovšem je možné, že díky pozměňujícímu návrhu v definici přečinu je tento rezultat spíše náhodný a původně nebyl zamýšlen. Je otázkou, zda bylo cílem rekodifikace, která se majoritně jeví jako úzce navazující na původní trestní zákon, provést tak přelomové změny, a u trestných činů, které byly a jsou materiálně závažné, umožnit procesní dekriminalizaci. Byť např. přečin znásilnění podle § 185 odst. 1 tr. zák. zahrnuje i ta jednání, která původně spadala pod skutkovou podstatu trestného činu vydírání podle § 235 tr. z., pochybnosti o vhodnosti stávajícího snížení horní hranice trestní sazby zůstávají.

I v opačném směru můžeme nalézt mnoho úprav. U části trestných činů, kde odklony byly možné, se v nově vymezených kvalifikovaných skutkových podstatách (které v trestním zákoně vůbec nebyly) užitou trestní sazbou dekriminalizace vylučuje. Převážnou většinu této skupiny tvoří trestné činy hospodářské (např. neoprávněné podnikání § 251 tr. zák.), menší část pak trestné činy obecně nebezpečné (např. přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu § 284 tr. zák.).

Kvantitativně výrazná je i skupina trestných činů, kde došlo díky zpřísnění trestní sazby k vyloučení procesní dekriminalizace, ač dosud byla možná. Očekávané bylo zpřísnění u ublížení na zdraví (§ 146 odst. 1, odst. 3 tr. zák.), rvačky (§ 158 odst. 1, odst. 3 tr. zák.), zbylé změny si na hodnocení počkají po účinnosti předpisu. Jiný náhled je zřejmý u trestných činů,

kterých se pachatel dopustí jako člen organizované skupiny (podílnictví § 214 odst. 1, odst. 2 písm. a) tr. zák., legalizace výnosů z trestné činnosti § 216 odst. 1, odst. 3 písm. a) tr. zák.), neoprávněné provozování loterie a podobné sázkové hry § 252 odst. 1, odst. 2 písm. a) tr. zák., nedovolené ozbrojování § 279 odst. 1, odst. 3, odst. 4 písm. a) tr. zák.), vůči úřední osobě (násilí proti úřední osobě § 325 odst. 1, odst. 2 tr. zák.), trestných činů korupčních (podplácení § 332 odst. 1, odst. 2 tr. zák., padělání a pozměnění veřejné listiny § 348 odst. 1, odst. 2. tr. zák.) atp.

4. VYBRANÉ PROCESNÍ OTÁZKY

Při projednávání a rozhodování trestních věcí se prakticky bezvýjimečně (ovšem srov. např. § 462 tr. ř.) používá předpisu účinného v okamžiku těch kterých procesních úkonů. Dojde-li k takovým legislativním změnám v procesu, které mohou být např. v neprospěch osob, vůči kterým se stíhání vede, ošetří se negativní dopad pomocí přechodných ustanovení a jen výjimečně lze užít předpisů již neúčinných.

Překvapivě, ač § 307 a § 309 tr. ř. obsahují pojem přečin, který dřívější procesní a hmotné předpisy neznají, nebyla přijata přechodná ustanovení pro řízení, která budou probíhat jak v roce 2009, tak v roce 2010, případně pro řízení, kde budou projednávány trestné činy, jejichž trestnost se nebude posuzovat podle trestního zákoníku.

Dosud bohužel chybí podrobnější rozbor dopadu nových pojmů pro "starší trestné činy", zejména zda lze považovat ty trestné činy, které by díky zavinění či trestní sazbě mohly být v kategorii přečin skutečně za přečiny. Je možné namítnout, že kategorie přečinu je "pevně" spojena právě s delikty ve zvláštní části trestního zákoníku a její přesahování mimo tento kodex, jakkoli by se jevílo jako racionální, možné není. Užití kategorie by totiž bylo nutně selektivní, část trestných činů v trestním zákoně již v trestním zákoníku přečinem není právě pro výše popsané zpřísnění trestní sazby (např. ublížení na zdraví).

Je otázkou, zda uvedená situace není velmi závažným pochybením tvůrců trestního zákoníku, které může, vyhnáno ad absurdum, zcela znemožnit rozhodovat odklonem tam, kde se podle § 2 odst. 1 tr. zák. pro posouzení trestnosti užije trestního zákona či předpisů starších. Pokud se trestností rozumí "všechny podmínky relevantní pro výrok o vině i o trestu¹²", pak je významné, zda jde v případě deliktu o přečin či zločin či trestný čin. Nelze libovolně užít pojmu, který určitý předpis nezná, a vytvářet tak absurdní situace, kdy obviněný bude stíhán např. pro přečin ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1, odst. 2 písm. c) trestního zákona. Nutno dodat, že uvedená

---

¹² Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: *Trestní zákon. Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 144.

pochybení zákonodárce, kterými znemožní dříve běžné způsoby rozhodování, nejsou v ČR neobvyklá.

Jak s uvedenou skutečností naložit? Nabízí se řešení tento problém zcela ignorovat a cestou analogie práva obsah kategorie přečin užívat i na citovaná protiprávní jednání. Jakýkoliv jiný přístup totiž povede vždy k závěru, že postup podle § 307 či § 309 tr. ř. (nikoli však podle § 179g tr. ř.) možný není. Doufejme, že k možné paralýze alternativ k trestání nedojde.

5. ZÁVĚREM

Rekodifikace trestního práva hmotného, ač nebyla provázena stejnou změnou trestního řádu, přinesla v oblasti odklonů jisté klíčové změny, spojené s novou kategorizací trestných činů na přečiny a zločiny. Především u poměrně závažných kulpózních deliktů se systému trestní spravedlnosti otevírá nový způsob meritorního rozhodnutí, který se pohledem trestní sazby sice jeví jako neadekvátní, ovšem může jít o trend rozšiřujícího se důrazu na restorativní aspekty trestního řízení. Doprovodnou změnou, která tu či tam odklon nově umožnila či dále vyloučila, je zpřísnění či zmírnění stávajících trestních sazeb. Jako většina přelomových legislativních změn se ani tato nevyhnula pochybením a nepřesnostem, jejichž vyjasnění leží jako břemeno na státních zástupcích a soudech.

Pokud bychom tyto změny vsadili do srovnávacího rámce, pak rekodifikace na Slovensku v roce 2005 přinesla obdobné změny ve zmírnění, spíše však ve zpřísnění trestních sazeb a vyloučení odklonů u celé řady deliktů. Jistou obdobu však můžeme vidět v rekodifikaci polské v roce 1997, kdy došlo k výraznému rozšíření možnosti podmíněně zastavit trestní řízení u trestných činů s horní hranicí trestu do pěti let, oproti dosavadní hranici tříleté.

Je pouze otázkou další praxe, jak se projeví spojení odklonů a přečinů, jako značně heterogenní kategorie deliktů, a zda nedojde k nežádoucí privatizaci řízení osobami, které budou mít dostatek prostředků uspokojit nároky poškozených.

Literature:

- Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2004, 721 s., ISBN 80-7179-896-7.
- Prouza, D., Smejkal, P.: K personálnímu obsazení soudu v trestních věcech podle § 17 trestního řádu (k diskusi). Bulletin advokacie, roč. 2007, č. 9, s. 31 - 35, ISSN 1210-6348.
- Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy členským státům č. R (87) 18, týkající se zjednodušení trestní spravedlnosti.

- Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR: Vládní návrh na vydání trestního zákoníku. V. volební období, Sněmovní tisk č. 410, 2008.
- Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR: Vládní návrh na vydání zákona o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku. V. volební období, Sněmovní tisk č. 411, 2008.
- Palovský, T.: Vybrané otázky k alternativám trestání v Polsku. *Trestněprávní revue*, roč. 2009, č. 8, s. 250-255, ISSN 1213-5313.
- Jelínek, J.: K pojmu trestného činu v novém trestním zákoníku. In: Jelínek, J. (ed.): *O novém trestním zákoníku. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké právnické dny, květen 2009, trestněprávní sekce*. Praha: Leges, 2009, s. 20-30, ISBN 978-80-87212-21-9.
- Jehle, J.-M.: The Function of Public Prosecution within the Criminal Justice systém. In: Jehle, J.M., Wade M. (eds.): *Coping with Overloaded Criminal Justice System. The Rise of Prosecutorial Power Across Europe*. Berlin, Heidelberg: Springer, 2006, s. 4-25, ISBN-10 3-540-33958-2.

Contact – email

42510@mail.muni.cz